



دانشگاه علامه طباطبایی
دانشکده علوم اجتماعی
گروه تعاون و رفاه اجتماعی

پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته « برنامه ریزی رفاه اجتماعی »

بررسی نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت تحصیلی

دانش آموزان پیش دانشگاهی شهر ارومیه

استاد راهنما: جناب آقای دکتر نادر سالارزاده
استاد مشاور: جناب آقای دکتر غلام رضا لطیفی
استاد داور: جناب آقای دکتر عزت الله سام آرام
دانشجو: رضا محبوبی

بهمن ماه ۱۳۸۲

چکیده

دستیابی به رفاه مادی و معنوی یکی از آرزوهای همیشگی انسانها بوده و در هر دوره ای از زندگی بشر این آرزو شکل خاصی به خود گرفته و سازوکار خاص خود را در جامعه بوجود آورده است. به همین سبب هم بسیاری از طرحها و برنامه های دولتها و برنامه ریزان جامعه به راهکارهای تامین رفاه بیشتر برای شهروندان معطوف بوده است. برآورده شدن این خواست در عصر حاضر به سبب تخصصی شدن هرچه بیشتر اکثر شئون زندگی بشر، الزامات خاصی پیدا کرده است که شاید مهمترین این الزامات؛ برخورداری از دانش و تخصص باشد.

مهمترین نهادی که وظیفه تربیت اولیه نیروهای متخصص را در جامعه بر عهده دارد آموزش و پرورش است و اگر بتوان عواملی را شناسایی کرد که به ارتقاء کارایی این نهاد مهم اجتماعی کمک کند در واقع گامی در جهت افزایش رفاه اجتماعی شهروندان برداشته شده است.

سرمایه اجتماعی یکی از ابزارهای مفهومی در حوزه جامعه شناسی است که در دهه های اخیر جایگاه خود را بعنوان یک متغیر تاثیر گذار در حوزه های مختلف باز کرده است. این تحقیق با هدف بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر روی موفقیت تحصیلی دانش آموزان دوره پیش دانشگاهی شهر ارومیه طراحی و اجرا شده است.

نمونه آماری این تحقیق شامل ۳۸۰ دانش آموز پیش دانشگاهی بوده و علاوه بر فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر احتمال وجود رابطه بین سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش آموزان، پنج فرضیه فرعی دیگر را هم مورد بررسی قرار داده است. این تحقیق به روش پیمایشی از طریق انجام مصاحبه در چارچوب پرسشنامه محقق ساخته به انجام رسید و اطلاعات توسط نرم افزار SPSS پردازش گردیده است.

نتایج تحقیق نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش آموزان دوره پیش دانشگاهی شهر ارومیه همبستگی مثبت ولی ضعیفی وجود دارد. همچنین بر اساس یافته های تحقیق، تاثیر پایگاه اقتصادی اجتماعی خانواده های دانش آموزان بر موفقیت تحصیلی آنان بیشتر و معنی دارتر از تاثیر سرمایه اجتماعی آنان بر روی موفقیت تحصیلی بوده است.

بر مبنای یافته های تحقیق، رابطه ای بین میزان اطلاعات و آگاهیهای عمومی دانش آموزان و موفقیت تحصیلی وجود ندارد اما بین سطح ارتباطات اجتماعی و نیز بین میزان اعتماد دانش آموزان و موفقیت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد. همینطور، بین سطح تحصیلات و نوع شغل والدین و موفقیت تحصیلی فرزندان رابطه معنی داری وجود دارد.

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات

۱۳	۱- مقدمه
۱۸	۲- طرح مسئله
۱۹	- چستی رفاه اجتماعی (دیدگاهها و رویکردها)
۲۲	- ویژگی های جامعه امروز (مرور دیدگاههای تعدادی از جامعه شناسان کلاسیک و معاصر)
۲۶	- نقش و کارکردهای آموزش و پرورش
۲۹	- نقد و بررسی اجمالی عملکرد آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی
۳۴	۳- اهداف تحقیق
۳۶	۴- ضرورت انجام تحقیق
۳۶	- فوائد نظری تحقیق
۳۶	- فوائد عملی تحقیق
۳۸	- ارتباط نتایج تحقیق با دیدگاه بانک جهانی
۳۹	- رابطه نتایج تحقیق با شاخص توسعه انسانی
۴۰	- رابطه نتایج تحقیق با کاهش هزینه های آموزش و پرورش

فصل دوم : چارچوب نظری و ادبیات تحقیق

۴۳	۱- مبانی نظری
۴۳	- تبیین دیدگاهها در خصوص نابرابری و قشربندی
۴۵	- دیدگاههای کارل مارکس
۴۸	- دیدگاههای ماکس وبر
۵۰	- دیدگاههای دیویس و مور

- ۵۱ - تبیین دیدگاههای موجود در خصوص نقش آموزش و پرورش
در حفظ یا از بین بردن نابرابریها (با تاکید بر دیدگاههای جیمز کلمن)
- ۵۳ - خلاصه یافته های برخی از محققان در خصوص نقش عوامل گوناگون در کارایی
آموزش و پرورش (مطالعات جنکس، مایکل روتر، استیفنز، اسمیت، تیچمن)
- ۵۷ - مروری بر مدل‌های عوامل موثر بر موفقیت تحصیلی و شغلی افراد
- ۵۷ -مدل اکتساب پایگاه
- ۵۸ -مدل "ویسکانسین"
- ۵۹ -مدل تحلیلی "هوفرت"
- ۶۱ - **۲- مرور نظریه ها در زمینه سرمایه اجتماعی**
- ۶۱ - تعاریف اولیه و سطوح سرمایه اجتماعی
- ۶۴ - زمینه تاریخی سرمایه اجتماعی (اندیشه های مارکس؛ زیمل؛ پارسونز و ماکس وبر)
- ۶۶ - تعریف سرمایه اجتماعی از نگاه صاحب‌نظران معاصر
- ۶۸ - دیدگاه پیربوردیو
- ۷۰ - دیدگاه جیمز کلمن
- ۷۱ - دیدگاه رابرت پاتنام
- ۷۲ - دیدگاه فوکویاما
- ۷۵ - تفاوت انواع سرمایه
- ۷۸ - **۳- چارچوب نظری و فرضیات تحقیق**
- ۷۸ - دیدگاههای « جیمز کلمن »
- ۸۲ - دیدگاههای « بولن » و «اونیکس»
- ۸۴ - مدل تحلیلی تحقیق
- ۸۵ - سوالات تحقیق
- ۸۶ - فرضیات تحقیق

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

الف - طراحی تحقیق

۸۸ ۱- الف - مفهوم سازی (تعریف مفاهیم)

۸۹ - مشکلات اندازه گیری و سنجش سرمایه اجتماعی از نگاه فوکویاما

۹۰ - تعریف نظری و عملیاتی متغیرهای تحقیق

۹۶ ۲- الف - عملیاتی کردن معرف ها (شاخص سازی)

۹۶ - شاخص سازی به روش «پائین آمدن از نردبان انتزاع»

۹۶ - شاخصهای «موفقیت تحصیلی»

۹۷ - شاخصهای اصلی و فرعی «سرمایه اجتماعی»

۹۸ - جدول شاخصها و معرفهای قابل اندازه گیری متغیرها و سطح سنجش آنها

۳- الف - طراحی پرسشنامه تحقیق

۹۹ - ویژگیها و ملاحظات مورد توجه در طراحی پرسشنامه

ب - اجرای تحقیق

۱۰۱ ۱- ب - روش اجرای تحقیق

۱۰۴ ۲- ب - روش نمونه گیری، مشخصات جامعه آماری و نمونه تحقیق

۱۰۷ ۳- ب - اعتبار و پایایی پرسشنامه

۱۰۹ ۴- ب - روش گردآوری اطلاعات و تحلیل داده ها

فصل چهارم: یافته های تحقیق

۱۱۲ ۱- سیمای آماری پاسخگویان

۲- داده های توصیفی

۱۲۵ - داده های توصیفی در زمینه اطلاعات و آگاهی های پاسخگویان

- ۱۴۵ - داده های توصیفی در زمینه ارتباطات اجتماعی پاسخگویان
- ۱۵۹ - داده های توصیفی در زمینه اعتماد پاسخگویان
- ۳- داده های تحلیلی**
- ۱۷۳ - وضعیت پاسخگویان از حیث متغیر وابسته تحقیق (موفقیت تحصیلی)
- ۱۷۵ - چگونگی محاسبه سرمایه اجتماعی پاسخگویان و امتیاز هر شاخص
- ۱۷۸ - بررسی فرضیات تحقیق
- ۱۷۸ - داده های تحلیلی در زمینه اطلاعات و آگاهی های پاسخگویان
- ۱۸۳ - داده های تحلیلی در زمینه ارتباطات اجتماعی پاسخگویان
- ۱۸۹ - داده های تحلیلی در زمینه اعتماد پاسخگویان
- ۱۹۵ - بررسی و آزمون فرضیه اصلی تحقیق
- بررسی و آزمون فرضیات مرتبط با پایگاه اقتصادی اجتماعی
- ۲۰۲ بر روی موفقیت تحصیلی

فصل پنجم : نتیجه گیری

- ۲۱۶ ۱- تفسیر کل یافته ها و نتایج تحقیق
- ۲۲۹ ۲- پیامدهای نظری و عملی ، ارائه پیشنهادات
- ۲۳۱ ۳- موانع ، مشکلات و محدودیتها
- ۲۳۲ ۴- فهرست منابع و ماخذها
- ۲۳۷ ۵- ضمائم

فهرست جداول

-سیمای آماری پاسخگویان

- جدول شماره ۱- توزیع پاسخگو بر حسب جنس
- جدول شماره ۲- توزیع پاسخگویان بر حسب ناحیه محل تحصیل
- جدول شماره ۳- توزیع پاسخگویان بر حسب رشته تحصیلی
- جدول شماره ۴- توزیع پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات پدر
- جدول شماره ۵- توزیع پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات مادر
- جدول شماره ۶- توزیع پاسخگویان بر حسب شغل پدر
- جدول شماره ۷- توزیع پاسخگویان بر حسب شغل مادر
- جدول شماره ۸- توزیع پاسخگویان بر حسب درآمد ماهانه خانوار
- جدول شماره ۹- توزیع پاسخگویان بر حسب نوع منزل مسکونی
- جدول شماره ۱۰- توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه آیا خانواده اشان اتومبیل شخصی دارد یا خیر

o داده های توصیفی در زمینه اطلاعات و آگاهیهای پاسخگویان

- جدول شماره ۱۱- توزیع پاسخگویان بر حسب میزان علاقمندی آنها به آگاهی از وقایع و اخبار سیاسی اجتماعی روزمره
- جدول شماره ۱۲- توزیع پاسخگویان بر حسب میزان تماشای بخشهای خبری تلویزیون در طول روز
- جدول شماره ۱۳- توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه آیا بجز منابع درسی، کتب دیگری هم مطالعه می کنند یا خیر
- جدول شماره ۱۴- توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه آیا روزنامه مطالعه می کنند یا خیر
- جدول شماره ۱۵- توزیع پاسخگویان بر حسب میزان مطالعه روزنامه
- جدول شماره ۱۶- توزیع پاسخگویان بر حسب میزان مطالعه درسی در روز
- جدول شماره ۱۷- توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام مسئول مذاکرات هسته ای ایران
- جدول شماره ۱۸- توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام رئیس مجلس شورای اسلامی ایران
- جدول شماره ۱۹- توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از زمان برگزاری انتخابات آتی ریاست جمهوری
- جدول شماره ۲۰- توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام وزیر استیضاح شده دولت نهم توسط مجلس
- جدول شماره ۲۱- توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام وزارتخانه مورد استیضاح

جدول شماره ۲۲ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام وزیر امور خارجه فعلی ایران

جدول شماره ۲۳ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام وزیر امور خارجه فعلی امریکا

جدول شماره ۲۴ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام وزیر امور خارجه فعلی روسیه

جدول شماره ۲۵ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام رئیس جمهور فعلی امریکا

جدول شماره ۲۶ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام رقیب رئیس جمهور امریکا در انتخابات اخیر آن کشور

جدول شماره ۲۷ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام کشور میزبان بازیهای المپیک اخیر

جدول شماره ۲۸ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام تیم والیبال ارومیه در رقابتهای لیگ برتر

جدول شماره ۲۹ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از تعداد نمایندگان ارومیه در مجلس شورای اسلامی

جدول شماره ۳۰ - توزیع پاسخگویان بر حسب اطلاع از نام استاندار فعلی آذربایجان غربی

۵ داده های توصیفی در زمینه ارتباطات و عضویت های پاسخگویان

جدول شماره ۳۱ - توزیع پاسخگویان بر حسب تعداد دوستان صمیمی

جدول شماره ۳۲ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط با دوستان صمیمی در طول روز

جدول شماره ۳۳ - توزیع پاسخگویان بر حسب نحوه ارتباط با دوستان صمیمی

جدول شماره ۳۴ - توزیع پاسخگویان بر حسب عضویت در هیاتها ، انجمن ها و تشکلهای غیر دولتی

جدول شماره ۳۵ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط حضوری با مادر در طول روز

جدول شماره ۳۶ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط حضوری با پدر در طول روز

جدول شماره ۳۷ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط حضوری با برادر یا خواهر در طول روز

جدول شماره ۳۸ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط حضوری با دوستان صمیمی در طول روز

جدول شماره ۳۹ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط پدر و مادرشان با یکدیگر در طول روز

جدول شماره ۴۰ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان ارتباط و حضور خانواده اشان در مراسمهای اقوام و خویشاوندان

۵ داده های توصیفی در زمینه اعتماد پاسخگویان

جدول شماره ۴۱ - توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه در مواقع مواجهه با مشکل، با چه کسی همدردی می کنند

جدول شماره ۴۲ - توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه برای تصمیم گیری در مسائل مهم زندگی ،

با چه کسی مشورت می کنند

جدول شماره ۴۳ - توزیع پاسخگویان بر حسب میزان اعتماد به دوستان صمیمی

- جدول شماره ۴۴ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به اعضای خانواده به یکدیگر
- جدول شماره ۴۵ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به مدیران و مسئولین مدرسه اشان
- جدول شماره ۴۶ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به جامعه پزشکان، مهندسان و متخصصین جامعه
- جدول شماره ۴۷ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به نیروهای ارزشی جامعه (مانند بسیجیان)
- جدول شماره ۴۸ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به اصناف و بازاریان
- جدول شماره ۴۹ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به مسئولین سیاسی جامعه
- جدول شماره ۵۰ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به روحانیون و افراد مذهبی
- جدول شماره ۵۱ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به اساتید ، دانشجویان و جامعه دانشگاهی
- جدول شماره ۵۲ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اعتماد به صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
- جدول شماره ۵۳ - توزیع نظرات و دیدگاههای پاسخگویان در خصوص گویه های مختلف نشان دهنده سطح اعتماد عمومی و تعمیم یافته آنان نسبت به مسائل گوناگون

ه داده های تحلیلی

- جدول شماره ۵۴ - توزیع پاسخگویان برحسب میانگین معدل سالهای دبیرستان
- جدول شماره ۵۵ - توزیع پاسخگویان برحسب میانگین طبقه بندی شده معدل سالهای دبیرستان
- جدول شماره ۵۶ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان نمره و امتیاز کسب شده در زمینه « اطلاعات و آگاهیهای عمومی»
- راجع به مسائل و رویدادهای روزمره اجتماعی و سیاسی جامعه
- جدول شماره ۵۷ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان اطلاعات و آگاهیهای عمومی
- جدول شماره ۵۸ - توزیع پاسخگویان برحسب معدل به تفکیک میزان اطلاعات و آگاهیهای عمومی
- جدول شماره ۵۹ - توزیع پاسخگویان برحسب میزان نمره و امتیاز کسب شده در زمینه « ارتباطات اجتماعی »
- جدول شماره ۶۰ - توزیع پاسخگویان برحسب سطح طبقه بندی شده ارتباطات اجتماعی
- جدول شماره ۶۱ - توزیع پاسخگویان برحسب معدل به تفکیک سطح ارتباطات اجتماعی
- جدول شماره ۶۲ - توزیع پاسخگویان برحسب نمره و امتیاز کسب شده در زمینه میزان اعتماد اجتماعی
- جدول شماره ۶۳ - توزیع پاسخگویان برحسب سطح طبقه بندی شده اعتماد اجتماعی
- جدول شماره ۶۴ - توزیع پاسخگویان برحسب معدل به تفکیک سطح اعتماد اجتماعی
- جدول شماره ۶۵ - توزیع پاسخگویان برحسب نمره و امتیاز کسب شده در زمینه سرمایه اجتماعی

جدول شماره ۶۶ - توزیع پاسخگویان برحسب سطح طبقه بندی شده سرمایه اجتماعی

جدول شماره ۶۷ - توزیع پاسخگویان برحسب معدل به تفکیک میزان سرمایه اجتماعی

جدول شماره ۶۸ - توزیع پاسخگویان برحسب سطح تحصیلات پدر به تفکیک سطح معدل پاسخگو

جدول شماره ۶۹ - توزیع پاسخگویان برحسب سطح تحصیلات مادر به تفکیک سطح معدل پاسخگو

جدول شماره ۷۰ - توزیع پاسخگویان برحسب وضعیت شغلی پدر به تفکیک سطح معدل پاسخگو

جدول شماره ۷۱ - توزیع پاسخگویان برحسب وضعیت شغلی مادر به تفکیک سطح معدل پاسخگو

جدول شماره ۷۲ - توزیع پاسخگویان برحسب پایگاه اقتصادی - اجتماعی

جدول شماره 73 - توزیع پاسخگویان برحسب پایگاه اقتصادی اجتماعی ، به تفکیک سطح معدل پاسخگو

فصل اول : کلیات

۱-۱- مقدمه

۱-۲- طرح مسئله

۱-۳- اهداف تحقیق

۱-۴- ضرورت انجام تحقیق

1-1 مقدمه

برای یافتن موضوع پایان نامه ، مدت‌ها اندیشه کردم که بعنوان یک دانشجوی در حال فارغ التحصیلی در رشته علوم اجتماعی با گرایش برنامه ریزی رفاه ، پس از مطالعه دروسی مثل جامعه شناسی توسعه ، نابرابری و قشربندی ، شرایط فرهنگی رفاه، نظریه های مشارکت، کارکرد سیستمهای رفاهی، سمینار سازمانهای رفاهی و نظریه ها و سیاستهای رفاه اجتماعی و ... و تلمذ در محضر اساتید ارجمندی که سرمایه وجودی خود را در اختیارم قرار داده اند ؛ چه موضوعی را باید برگزینیم؟ پاسخ به این سوال برایم بسیار دشوار بود و این دشواری وقتی بیشتر می شد که من به تجارب چندین سال کار اجرایی خود نیز رجوع می کردم . تجربه چندین سال کار در سازمانهایی مثل سازمان ملی جوانان و استانداری و... به من نشان می داد که معمولاً سوالهای بسیاری در ذهن مدیران اجرایی وجود دارد که خیلی وقتها بدون یافتن پاسخی قانع کننده به این سوالها دست به تصمیم گیری می زنند .

علی القاعده ، کانونی ترین سوال در ذهن من این بود که : « چگونه می توان به رفاه بیشتر دست یافت ؟ » و با توجه به آموخته هایم از سیر تحول رژیمها و نظامهای رفاهی و جلوه های مشارکت مردم در روزگاران نه چندان قدیم و نیز با توجه به تجارب و مسئولیتهای کاری ام هم متوجه بودم که در پاسخ به این سوال باید به نقش خود مردم توجه ویژه داشته باشم و اگر هم رهنمود و یا پیشنهادی در اثر اجرای این تحقیق ارائه می شود ، اغلب، راهبردها و پیشنهادهای باشد که موجب توانمندتر کردن مردم باشد نه رهنمودهایی که موجب بزرگتر شدن دولت و ترویج روحیه گداپرووری در مردم شود.

این سوال مرا به این نکته رهنمون کرد که باید بر روی « چిستی رفاه اجتماعی و عوامل تشکیل دهنده و تقویت کننده آن » متمرکز شوم و ملاحظه ای که در پاسخ به آن سوال کانونی داشتم نیز مرا

به این نکته رهنمون کرد که « از بین عوامل تشکیل دهنده و تقویت کننده رفاه اجتماعی آن عاملی را باید انتخاب کنم که اولاً بیشترین تاثیر را - دست کم به زعم خودم - با توجه به شرایط جامعه امروزی ایران بر روی رفاه اجتماعی داشته و ثانیاً خود مردم هم در متن این عامل قرار داشته و حاضر باشند حتی از منابع شخصی برای تقویت این عامل سرمایه گذاری بکنند و ثالثاً منابعی که برای تقویت آن عامل شناسایی و معرفی می شوند منابع جدیدی باشند که تا کنون کمتر مورد توجه مسئولین و برنامه ریزان قرار داشته است ». چراکه به تعبیر فیتس پتریک یکی از تغییرات و به تعبیر بهتر یکی از ویژگیهای سیاستهای رفاه اجتماعی در عصر جهانی شدن؛ انجام اصلاحات رفاهی است بگونه ای که این اصلاحات با استثناهایی اندک غالباً به « مسابقه ای نزولی » شباهت پیدا کرده اند چرا که به سبب پایین بودن رشد اقتصادی در قیاس با دوران پس از جنگ، امکان طغیان مالیات دهندگان، فشارهای جمعیتی و کمبودهای ناشی از کمی بودجه، هزینه های اجتماعی سیر نزولی پیدا کرده اند (فیتز پتریک-۱۳۸۳ : ۱۲۰). لذا از اینرو می بایستی به دنبال کشف منابع جدیدی می بودم که خود مردم در متن این منابع قرار داشته باشند.

توجه داریم که موضوع نابرابریهای اجتماعی - اقتصادی که در نقطه مقابل عدالت و رفاه اجتماعی قرار می گیرد و اغلب برنامه های رفاهی دولتها برای رفع این نابرابریهاست؛ یکی از موضوعاتی است که علاوه بر وجدان عمومی مردم توجه بسیاری از جامعه شناسان و مهندسين اجتماعی را به خود جلب نموده و موضوع بسیاری از مقاله ها، تألیفها، پایان نامه های دانشگاهی را به خود اختصاص داده است.

آنچه که مسلم است در دنیای امروز در اثر فرآیند تقسیم کار فزاینده، نقشها کاملاً تخصصی شده اند و پذیرش نقشها مستلزم برخورداری از دانش و تخصص شده است. زیمبل جامعه شناس آلمانی در دهه

۱۹۲۰ چنین بیان می کند که:

قرن نوزدهم علاوه بر آزادی بیشتر، تخصصی شدن عملکردی آدمی و کار او را نیز طلب کرد. تخصصی شدن باعث می‌شود که نتوان فردی را با فرد دیگر قیاس کرد و هر کسی تا بالاترین حد ممکن به عنصری ضروری مبدل می‌شود. به هر تقدیر، «تخصصی شدن» وابستگی هر آدمی را به فعالیتهای مکمل آدمیان دیگر بارزتر می‌سازد. نیچه معتقد است که تحول کامل هر فرط مشروط به مبارزه بی‌امان افراد با یکدیگر است. (زیمل، ۱۳۷۵: ۵۳)

توجه داریم که نقشهای تخصصی صرفاً به نقشهای فنی و پزشکی و ... اطلاق نمی‌شود بلکه حتی معمولی‌ترین و متداول‌ترین نقشهای اجتماعی نیز امروزه برای ارتقاء کیفیت و اثربخشی خود نیاز به تخصصی شدن دارند بگونه‌ای که حتی ایفای نقش مادری و تربیت فرزند نیز که از بدو خلقت وجود داشته به مدد تخصصی شدن و تراکم شدن دانش مادری و فرزندداری، امروزه با کیفیتی به مراتب بالاتر از گذشته به انجام می‌رسد.

بدون شک مهمترین نهادی که امروزه متولی آماده‌سازی فرد برای پذیرش نقشهای تخصصی شده و مسؤلیتهای اجتماعی در جامعه است نهاد آموزش و پرورش است.

لذا پس از مشورت با استاد راهنما و استاد مشاورم و اخذ دیدگاههای تعداد دیگری از اساتید ارجمندم و مطالعه برخی از متون تخصصی در این زمینه ها به این نتیجه رسیدم که :

از بین عوامل مختلف تشکیل دهنده و تقویت کننده رفاه اجتماعی ، به عامل « موفقیت تحصیلی » بعنوان عامل مهمی که در جامعه روبه تخصصی شدن ما امروزه بیش از پیش مورد توجه خانواده ها و جوانان قرار گرفته وبه عامل بسیار تعیین کننده ای در پیش بینی پایگاه اقتصادی اجتماعی شهروندان تبدیل گردیده است - جایگاهی که بطور قطع و یقین تا حد بسیار زیادی میزان برخورداری از رفاه را برای هر شهروند توضیح می دهد - ؛ توجه نمایم و از بین منابع مختلفی که هر یک به نوعی می توانند موفقیت تحصیلی را تحت تاثیر قرار دهند ، به منبع جدیدی که در یکی دو دهه اخیر مورد توجه جامعه شناسان و برنامه ریزان اجتماعی قرار گرفته است ، یعنی « سرمایه

اجتماعی» توجه نمایم. منبعی که پس از معرفی دقیق و توضیح در مورد چگونگی تشکیل، افزایش و ارتقاء آن، هم مورد توجه مردم قرار خواهد گرفت و هم احتمالاً مورد توجه مسئولین و برنامه ریزان. چرا که ماهیت این منبع و راهکارهای ارتقاء آن برای مردم نه تنها ملال آور و هزینه بر نیست بلکه لذت بخش و سودمند است (چراکه رهنمودهایی مثل افزایش آگاهیها، ارتباطات و اعتماد اجتماعی و... را دربر دارد) و برای مسئولان نیز از آن جهت می تواند مورد توجه قرار گیرد که اساساً منبع جدیدی بوده و هزینه های زیادی هم برای مسئولین در جهت استحصال و بازتولید آن طلب نخواهد کرد.

کاکس (۱۹۹۷) می گوید: سرمایه اجتماعی در مورد مدینه فاضله سخن نمی گوید؛ جهان ایده آلی که همه ما خوب هستیم و رفتارمان مناسب است؛ بلکه در مورد اندازه گیری کیفیت روابطی بحث می کند که امکان دارد رفاه را افزایش یا کاهش دهند. (شریفیان ثانی، ۱۳۸۸: ۱۴)

لذا موضوع «تاثیر سرمایه اجتماعی بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان» را بعنوان موضوع پایان نامه خود برگزیدم.

چراکه اغلب متفکرین و جامعه شناسان، بر نقش آموزش و پرورش در دستیابی فرد به موقعیتهای اجتماعی تأکید دارند و اصولاً موفقیت فرد در سپری کردن دوره تحصیلات عمومی و عالی نقش مؤثری در کیفیت زندگی فرد و قرارگیری او در طبقات بالاتر سلسله مراتب اجتماعی دارد.

شولر (۱۹۹۶) در بیان تفاوت های سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی، از جمله می گوید که: ... سرمایه انسانی داده ها را بر اساس سالهای آموزش یا تعداد مهارتهای افراد اندازه گیری می نماید، اما سرمایه اجتماعی، استحکام تعهدات دوجانبه بین افراد و گروهها و مشارکت مدنی را مبنای اندازه گیری قرار می دهد. همچنین، سرمایه انسانی، بازده را بر اساس درآمد فردو یا سطوح بهره وری اندازه گیری می کند؛ در حالیکه سرمایه اجتماعی بازده را بر اساس «کیفیت زندگی» مورد سنجش قرار می دهد. این

موضوع، نکته مهمی است که ارتباط سرمایه اجتماعی را با اصلی ترین هدف برنامه های توسعه و ارتقای شاخصهای اجتماعی، یعنی بهبود کیفیت زندگی نشان می دهد. (همان: ۱۱)

با توجه به آنچه که بیان شد، امیدوارم انتخاب این موضوع بعنوان موضوع پایان نامه بتواند موجب شناسایی عواملی در جهت کاهش نابرابریهای جامعه گردد تا بدین ترتیب، قدمی در راستای تامین رفاه اجتماعی برای شهروندان برداشته شود. و امیدوارم به فضل الهی، کاری بایسته و درخور توجهی را گردآوری و ارائه کرده باشم که نتایج آن مورد استفاده علاقمندان و مدیران و برنامه ریزان اجتماعی و نیز مدیران و دست اندرکاران نظام تعلیم و تربیت کشور و استان آذربایجان غربی قرار گیرد.

در اینجا لازم است ابتدا از استاد ارجمند جناب آقای دکتر حسین ایمانی جاجرمی که برای اولین بار مرا با مفهوم سرمایه اجتماعی در قالب درس جامعه شناسی شهری آشنا کرد تقدیر و تشکر نمایم چون این آشنایی، افق وسیعی از کاربرد مفاهیم جامعه شناسی در زندگی روزمره را فراروی من قرار داد. افقی که من در واقع بخاطر دستیابی به آن افق وارد رشته علوم اجتماعی شده بودم و تا پیش از درسی که با جناب آقای دکتر ایمانی جاجرمی داشتم چنین دیدگاهی برایم حاصل نشده بود.

همچنین، انتخاب نهایی موضوع و بسط و پرورش آن و اجرای دقیق پایان نامه و تدوین گزارش آن مرهون راهنمایی های ارزشمند استاد راهنمای دلسوزم جناب آقای دکتر سالارزاده و مشاور محترم جناب آقای دکتر لطیفی بود که لازم است در همین جا از همه مساعدتهای آنها تقدیر و تشکر نمایم. اجرای موفق پایان نامه در کنار مسئولیتهای کاری، برایم میسر نمی شد مگر اینکه تک تک اعضای خانواده ام هر یک به نوعی با من همکاری می کردند که به لطف خدا و با صبوری و بزرگواری همه آنها این مهم نیز فراهم شد. لذا در اینجا لازم می دانم که از همراهی و همدلی همسر خوبم و تشویقها و همکاریهای دو دختر خوبم که بحمدالله هر دو در مسیر کسب موفقیتهای تحصیلی هستند تقدیر و تشکر نمایم.

2 - 1 طرح مسئله

روند تخصصی شدن جامعه باعث گردیده است که نقش موفقیت تحصیلی در دستیابی به موقعیتهای بهتر اقتصادی اجتماعی در جامعه بیش از گذشته برجسته شود. این در حالی است که طبق بررسیهای آموزش و پرورش، موضوع افت تحصیلی یکی از دغدغه های همیشگی دست اندرکاران بوده و عدم موفقیت دانش آموزان در سپری کردن سالهای تحصیل و تکرار پایه هزینه های زیادی را بر دوش نظام اجرایی آموزش و پرورش تحمیل می نماید. ازدیدگاه رفاه اجتماعی نیز عدم موفقیت تحصیلی دانش آموزان، شانس آنها را در کسب موقعیتهای اقتصادی اجتماعی در آینده تحت تاثیر قرار می دهد. با توجه به مطالب فوق، در این قسمت از گزارش و در مقام « طرح مسئله » ابتدا ضمن بیان مقدمه ای کوتاه به تعریف رفاه و چیستی آن و شاخصهای رفاه اجتماعی در جامعه امروز - که جامعه ای تخصصی تلقی می شود - و رابطه رفاه با تحصیلات خواهیم پرداخت و سپس به بررسی وضعیت کلی تحصیلی دانش آموزان استان آذربایجان غربی می پردازم تا معلوم شود مشکل مهمی که با آن دست به گریبان هستیم (یعنی افت تحصیلی و اثر آن در عدم کامیابی های بعدی دانش آموزان) چه ابعادی دارد. و در قسمت های بعدی گزارش، بر مبنای آنچه که در این قسمت بیان می شود به ذکر اهداف و ضرورت های تحقیق خواهیم پرداخت.

دستیابی به رفاه یکی از آرزوهای دیرین همه انسانها بوده و شاید بتوان گفت که همه انسانها در همه اعصار به دنبال تامین رفاه مادی و غیرمادی خود و اعضای خانواده خویش بوده اند. جامعه بشری در طول تاریخ تمهیداتی را در قالب نظامها و رژیمهای رفاهی برای تامین این نیاز اساسی اندیشیده است و به همین سبب نیز اغلب نظامهای سیاسی و مدیریتی جوامع با شعار تامین رفاه بیشتر بر سر کار

آمده اند و چه بسا برخی از تغییرات و جابجایی نظامهای سیاسی و اجتماعی در بسیاری از جوامع به دلیل عدم توفیق نظامهای قبلی در تامین رفاه برای شهروندان آن جامعه بوده است.

هدف نوشته و نانوشته تقریباً "همه برنامه های توسعه «دستیابی به رفاه بیشتر» برای اعضای جامعه می باشد؛ کما اینکه در اغلب قوانین برنامه ۵ ساله توسعه اقتصادی اجتماعی ایران نیز فصول و موادی به بحث رفاه اجتماعی جامعه و راهکارهای ارتقاء آن اختصاص یافته و بعضاً قوانین مستقلی نیز با عناوینی چون «فقر زدایی»؛ «بیمه اجتماعی روستائیان» و یا در این اواخر «طرح تحول اقتصادی» و ... در همین زمینه ها به تصویب رسیده و یا در حال اجرا می باشند. مقوله رفاه در دوران پس از جنگ دوم جهانی چنان اهمیتی یافت که به وجه ممیزه دولتهای غربی تبدیل شد؛ بگونه ای که دولتهای غربی پس از جنگ دوم را با صفت «دولتهای رفاه» می شناسیم.

رفاه مقوله ای اجتماعی است که باشاخصهای متعددی قابل اندازه گیری است. رفاه اجتماعی امری نسبی است و نسبت آن نیز ناشی از شرایط فرهنگی جامعه است و پارامترهای زیادی در این زمینه موثر هستند از پارامترهای اقتصادی (نظیر در آمد سرانه، شغل و...) گرفته تا پارامترهای فرهنگی (نظیر هنجارها، باورها و الگوهای رفتاری و...) و حتی پارامترهای سیاسی (نظیر نظام سیاسی حاکم و ساختار قدرت، سیاستهای رسمی). اما سوال اصلی این است که آیا می توان با شناخت مولفه های رفاه در جهت بهبود و ارتقاء آن کوشید؟ سوالی که این تحقیق در پی پاسخ دادن به این سوال اساسی است.

▪ رفاه اجتماعی چیست؟

در مورد چیستی رفاه و راهکارهایی که برای بوجود آمدن و افزایش آن با توجه به رویکردهای مختلف نظری در مکاتب گوناگون فکری ارائه شده است، اختلاف نظرهای فاحش و بعضاً مضحکی وجود دارد. (مضحک از آن جهت که به تعبیر استاد ارجمندم جناب آقای دکتر پیران: امروزه سیاستهای «رفاه اجتماعی» به مجموعه تدابیری اطلاق می شود که برای تامین «حداقل» معیشت تدارک دیده می

شوند تا اقشار آسیب پذیر از فرط فقر و فلاکت نمیرند! و در همین حال اسم این سیاستها را سیاستهای «رفاهی» می نامیم!

در مورد رفاه اجتماعی و شاخصهای آن طیف گسترده ای از نظریات در منابع گوناگون ارائه شده است و تقریباً اغلب جامعه شناسان و برنامه ریزان بر این نکته اتفاق نظر دارند که تعریف جامع و مانعی از رفاه اجتماعی وجود نداشته و شاخصهای واحدی ندارد، عبارت دیگر اغلب جامعه شناسان و برنامه ریزان بر نسبی بودن مقوله رفاه و تبعیت آن از شرایط فرهنگی فرد و جامعه تاکید دارند. رفاه اجتماعی دست کم بر ۲ چیز دلالت دارد: نخست: به یک امر واقع و واقعیت اجتماعی بدین معنی که هر فرد از واژه رفاه مفهوم خاصی در ذهن داشته و معیارهایی برای اندازه گیری آن در زندگی خود وضع می نماید و اندیشمندان و برنامه ریزان نیز با این رویکرد و تعریف می توانند مصادیقی را برای آن در نظر بگیرند و دوم: رفاه به منزله سیاست اجتماعی که سعی دارد نیازهای مردم را تامین نماید و یا در خدمت حل مسائل اجتماعی آنان برآید.

تونی فیتزپتریک در کتاب «نظریه رفاه» در پاسخ به این سوال که رفاه چیست؟ می گوید: این پرسش، پاسخ آسانی ندارد و نظریه پردازان قرنهایست که با آن دست و پنجه نرم می کنند. از همین رو، بحث دامنه ای بس گسترده دارد. وی همچنین با اشاره به تعریف مشهور کارل اشمیت (۱۸۸۸-۱۹۸۵) از سیاست، سیاست اجتماعی را به مثابه روندی تعریف می کند که از طریق آن رفاه، یا بهزیستی، به حداکثر و عدم رفاه به حداقل می رسد.

فیتزپتریک سپس چشم اندازه های اصلی رفاه را: «شادکامی، تامین، ترجیحات، نیازها، رهایی و مقایسه های نسبی» معرفی کرده به توضیح هر یک از این چشم اندازه ها می پردازد.

البته در خصوص «رفاه اجتماعی» نظریه پرداز کلیدی سراغ داریم که استدلال کرده اند مفهوم رفاه اجتماعی هم واجد معناست و هم قابل اجرا: